УДК 330. 332

Гроші, фінанси і кредит

Конєва І.І.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Сумського національного аграрного університету

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМСТВ АПК: СТАН ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто сучасний стан державного фінансування аграрних підприємств, його форми та напрямки. Визначено проблеми державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Обгрунтовано стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: державна фінансова підтримка, видатки бюджету, кредитування фермерських господарств, реформа державної підтримки, стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены формы, направления государственного финансирования аграрных предприятий. Определены проблемы государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных производителей. Обоснованы стратегические направления развития аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: государственная финансовая поддержка, расходы бюджета, кредитование фермерских хозяйств, реформа государственной поддержки, стратегия развития.

ANNOTATION

The article describes the shape, the direction of public financing of agricultural enterprises. Identify the problems of state financial support to agricultural producers. Informed strategic directions of development of the agricultural sector.

Key words: state financial support, budget spending, lending farming enterprises, reform of state support, development strategy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах агропромисловий комплекс залишається одним із найважливіших секторів економіки. Стабільний розвиток аграрних підприємств гарантує продовольчу безпеку держави, сприяє перетворенню аграрного сектору на високоефективний та конкурентоспроможний сектор економіки на внутрішньому та зовнішньому

ринках, формує ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності, створює надійне джерело бюджетних надходжень і потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій та економіки держави в цілому.

Аграрні підприємства функціонують в умовах економічної нестабільності та цінової невизначеності, тому важливою умовою їх розвитку є державна фінансова підтримка. Однією з проблем розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні є недостатня його державна підтримка. Сучасний вплив держави на галузі АПК характеризується недосконалістю, необґрунтованістю та недофінансуванням, що потребує перегляду форм і методів державної підтримки агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень. Основні аспекти щодо рівня державної підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні представлено в поглядах вітчизняних вчених, зокрема П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, А. Д. Діброва, О.Є. Гудзь, П. І. Гайдуцького, В. В. Юрчишина, О. М. Могильного, В. К. Збарського, та ін. Проте цілісної ефективної моделі державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки немає, тому це питання потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Разом з тим, залишилася ще низка невирішених і не досліджених питань, які потребують більш детального аналізу щодо державної підтримки аграрних підприємств України.

Метою статті є аналіз сучасного стану державної фінансової підтримки аграрних підприємств і обґрунтування стратегії розвитку аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення сутності державної підтримки підприємств агропромислового комплексу висвітлюються в роботах багатьох вітчизняних вчених. За визначенням О. Гудзь, державна підтримка аграрного сектора економіки як основний механізм реалізації державної аграрної політики являє собою свідоме створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпеченого матеріальними та фінансовими ресурсами[1 с. 60].

Державна фінансова підтримка розвитку агропромислового комплексу здійснюється за наступними формами:

– непряма державна підтримка (надання податкових пільг);
– пряма державна підтримка (бюджетні асигнування, бюджетні позики).

Підтримка держави здійснюється у різноманітних напрямах, але завжди має загальнонаціональний характер. Основні засади бюджетного фінансування сільського господарства в Україні визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року» та ін.

Мета сучасної аграрної політики нашої країни полягає у гарантуванні продовольчої безпеки країни, утвердженні пріоритетного розвитку агропромислового виробництва, створенні сучасного конкурентоспроможного агропромислового виробництва, виході на агропромисловий ринок світу. Безумовно, жоден із цих напрямків неможливо втілити в життя без державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки.

Згідно з українським законодавством, питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5 % видаткової частини Державного бюджету. Реальні обсяги фінансування не досягають задекларованих показників (табл. 1).

Таблиця 1 - Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України , млрд.грн.

Показники	Роки						Відхилення (+;-) 2017/2012
	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	
Всього видатки Державного бюджету	360,5	363,6	384,6	554,6	642,3	735,4	374,9
Міністерство аграрної політики та продовольства	8,6	8,4	3,5	1,7	1,6	5,5	-3,1
% до загального обсягу видатків	2,39	2,3	0,9	0,3	0,25	0,7	-1,69 в.п.

*Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

Джерело: Складено автором за [2,3,4]

Очевидно, що останніми роками спостерігається негативна тенденція до зниження питомої ваги видатків Міністерства аграрної політики та продовольства у бюджетах України. Так, у 2016 році питома вага становила лише 0,25% до загального обсягу видатків Державного бюджету.

Зазначимо, що Проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» передбачено видатки загального фонду Держбюджету на суму 735,4 млрд. грн., а це на 374,9 млрд. грн. більше рівня 2012 року. Крім того, передбачені видатки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 5,5 млрд. грн. (0,7% до загального обсягу видатків), що на 3,1 млрд. грн. менше, ніж у 2012 році. Але порівняно з 2016 роком питома вага видатків на фінансування Мінагрополітики збільшилася на 3,9 в. п. [2].

Фінансування видатків з Міністерства аграрної політики здійснюється згідно з помісячним розписом асигнувань державного бюджету за рахунок коштів Загального фонду державного бюджету (табл. 2).

Проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» передбачено видатки у сумі 1473,0 млн. грн. на фінансову підтримку сільгосптоваровиробників. З 2015 року фінансування видатків на підготовку кадрів для АПК вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації припинено, тому що ВНЗ, які раніше підпорядковувались Міністерству аграрної політики і продовольства перейшли до Міністерства науки і освіти України [3].

Було припинено фінансування видатків за бюджетною програмою «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», але в проекті бюджету на 2017 рік поновлено фінансування на суму 75 млн. грн. Видатки за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» у 2017 році становлять 1473,0 млн. грн. загального фонду бюджету[4].

Окрім того, проектом бюджету на 2017 рік передбачено залучення 400 млн євро від Європейського інвестиційного банку на реалізацію інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі.

Таблиця 2 – Фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів Загального фонду Державного бюджету, 2014-2017 рр., млн.грн

Видатки	2014	2015	2016	2017*	(+;-) 2017/2014
Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України:	1498, 0	674 ,6	511,0	2 399 ,8	901,8
Загальне керівництво та управління у сфері АПК	45, 1	45, 7	85,5	122,3	77,2
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів		300, 0	285, 0	300, 0	300,0
Дослідження, прикладні науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку АПК, дослідження та експериментальні розробки у сфері АПК	63,1	46, 5	50, 5	71,5	8,4
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	12, 9	8, 0	7,8	10, 5	-2,4
Підготовка кадрів для АПК вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації	1345,7	-	-	-	-1345,7
Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт державного підприємства "Солотвинський солерудник" Тячівського району Закарпатської області	2,7	2, 7	3, 0	8, 0	5,3
Фінансова підтримка заходів в АПК	-	-	-	55, 0	55,0
Оздоровлення та відпочинок дітей працівників АПК	7, 5	-	-	-	-7,5
Організація і регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	16, 4	15, 9	49,3	74, 5	58,1
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників	-	-	-	75, 0	75,0
Державнапідтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства "Колос" на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення	4, 5	5,7	-	-	-4,5
Державна підтримка галузі тваринництва	250, 0	-	300, 0	210, 0	-40,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	-	-	-	1 473, 0	1473,0

*Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік».

Джерело: [2,3,4]

Фінансування видатків у Мінагрополітики здійснюється також за рахунок коштів Спеціального фонду державного бюджету (табл. 3).

Таблиця 3 - Фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів Спеціального фонду Державного бюджету, 2014-2017 рр., млн.грн

Видатки	2014	2015	2016	2017	(+;-) 2017/2014
Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України.	1941,5	200,9	180, 8	1646,9	-294,6
Дослідження, прикладні науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку АПК, дослідження та експериментальні розробки у сфері АПК	33,5	35, 3	37,2	48, 5	15,0
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	6,7	6,6	6, 6	8,5	1,8
Підготовка кадрів для АПК вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації	808,4	-	-	-	-808,4
Фінансова підтримка заходів в АПК	5,0	5, 0	5, 0	-	-5,0
Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	100, 0	100, 0	100 ,0	51, 4	-48,6
Збільшення статутного капіталу НАК "Украгролізинг" для закупівлі технічних засобів для АПК з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу	-	54, 0	-	-	х
Організація і регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	-	-	32, 0	33, 5	33,5
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і	100, 0	-	-	-	-100,0
Державна підтримка галузі тваринництва	888,0	-	-	-	-888,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	-	-	-	1 500,0	1500,0

*Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

Джерело: [2,3,4]

Загальний обсяг фінансування АПК за рахунок коштів Спеціального фонду держбюджету за останні два роки знизився на 294,6 млн. грн). З 2015 року було припинено виконання бюджетної програми фінансової підтримки галузі тваринництва. За період дослідження тільки у 2015 році були виділені кошти на збільшення статутного капіталу НАК «Украгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу на суму 54,0 млн.грн.

Оптимізації фінансування аграрної науки держава має приділити підвищену увагу, оскільки це є запорукою відродження сільського господарства країни. Пріоритет у збільшенні обсягів фінансування наукових розробок у сфері АПК має бути надано тим, які забезпечують зростання доданої вартості: племінне тваринництво, родючість ґрунтів. Необхідно забезпечити фінансування фундаментальних досліджень, розробки найважливіших новітніх технологій, а також інновацій [5, с. 163].

Основними причинами слабкої дієвості механізму державної підтримки АПК є недосконалість механізмів отримання та розподілу бюджетних коштів і порушення бюджетної дисципліни при їх використанні. Щорічна зміна порядку та механізмів виділення коштів з державного бюджету, їх громіздкість, запізніле затвердження і постійне протягом року внесення до них змін спричиняють несвоєчасне отримання коштів державної фінансової підтримки та неефективне їх використання і повернення наприкінці року до державного бюджету [6, с. 29].

Вагомим недоліком вітчизняної практики державного стимулювання аграрного сектору є також те, що наразі практично згорнута реалізація заходів, спрямованих на підтримку дрібних сільськогосподарських підприємств, які відчувають найбільший дефіцит фінансових ресурсів. Відтак, спостерігається монополізація аграрного виробництва, формування крупних агрохолдингів, які поступово витісняють із ринку дрібних виробників.

Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект стратегії розвитку аграрного сектору «3+5», який включає в себе основні

напрямки: земельну реформу, реформу державної підтримки та реформу державних підприємств.

Метою реформи державної підтримки є пряма підтримка дрібних виробників, створення умов для їхнього успішного господарювання та розвитку.

Розглянемо більш детально напрями, способи та результати реформи державної підтримки (табл.4)

Таблиця 4 – Основні напрями Реформи державної підтримки аграрного сектору економіки

НАПРЯМИ	СПОСОБИ	РЕЗУЛЬТАТИ
1.Пряма державна підтримка малих та середніх фермерів, а не агрохолдингів. 2.Підтримка дрібних виробників, які можуть створювати продукцію з доданою вартістю та нові робочі місця. 3. Чітке фокусування на цільових групах, стабільність результатів підтримки	1. Фінансова підтримка за рахунок компенсації кредитних ставок. 2. Використання державної інфраструктури. 3. Фонд підтримки малих сільськогосподарських виробників. 4.Розвиток страхування. 5. Субсидування дрібних фермерів та інші програми стимулювання окремих напрямків	1.Стимулювання органічного виробництва. 2.Конкурентоспроможність та процвітання дрібних фермерів. 3.Прозорість розподілу підтримки

Джерело: складено автором за [7].

Безпосередню пряму фінансову підтримку фермерам уповноважений надавати Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Цей фонд надає фінансову підтримку на поворотній основі, тобто це безвідсотковий кредит на 5 років. Гарантією повернення коштів стає застава майна фермера.

Фінансова підтримка надається на конкурсних засадах:

1. Новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, - строком від трьох до п'яти років

для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, провадження виробничої діяльності;

2. Іншим фермерським господарствам - строком до п'яти років для придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, у тому числі для придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин (телиць, нетелей, корів, свиноматок, ярок, вівцематок, кізочок та козоматок) та проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, у тому числі для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорації земель.

Для підтримки вітчизняних фермерів, держава щороку виділяє десятки мільйонів гривень на пільгові кредити. У Державному бюджеті України на 2014 році передбачено 27,9 млн. гривень для надання фінансової підтримки фермерським господарствам на вигідних умовах (безвідсотковий кредит, з терміном повернення до 5 років).

У 2015 році згідно рішень комісії фінансову підтримку на поворотній основі отримало 158 фермерських господарств, на загальну суму 25,6 млн. грн. Середній розмір підтримки на господарство склав 162,0 тис. грн.

Ці кошти надаватимуть на виробництво, переробку та збут продукції, купівлю сільгосптехніки, будівництво та ремонт тваринницьких приміщень і, головне, на поновлення обігових коштів. Згідно інформації про використання бюджетних коштів кредитні кошти спрямовані на:

- поновлення обігових коштів – 70,6 % від загальної суми коштів;
- придбання техніки – 12,5 %;
- провадження виробничої діяльності – 8,6%;
- виробництво, переробка та збут продукції – 7,9%;

- будівництво та реконструкція приміщень – 0,4 % .

Фінансова підтримка на конкурсних засадах на поворотній основі надається у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів (табл.5)

Таблиця 5 – Надання державних кредитів фермерським господарствам

Відділення	Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі (тис.грн.)		
	2014	2016	Відхилення (+;-) 2016/2014
АР Крим	513,4	-	-513,4
Вінницьке	1900,0	1159,6	-740,4
Волинське	421,3	265,8	-155,5
Дніпропетровське	2491,5	1301,9	-1189,6
Донецьке	1118,7	558,4	-560,3
Житомирське	438,0	261	-177
Закарпатське	139,5	74,4	-65,1
Запорізьке	1587,5	754,6	-832,9
Івано-Франківське	237,2	148,7	-88,5
Київське	1230,4	721,4	-509,0
Кіровоградське	2600,3	1567,7	-1032,6
Луганське	1372,6	743,5	-629,1
Львівське	1065,7	539,4	-526,3
Миколаївське	1618,2	909,6	-708,6
Одеське	1799,5	1240,2	-559,3
Полтавське	1607,0	908	-699
Рівненське	287,4	164,5	-122,9
Сумське	697,5	477,7	-219,8
Тернопільське	717,0	398,6	-318,4
Харківське	1406,2	949,2	-457
Херсонське	1423,0	708,7	-714,3
Хмельницьке	1068,6	673,9	-394,7
Черкаське	1233,2	716,6	-516,6
Чернівецьке	262,3	155	-107,3
Чернігівське	664,0	420,8	-243,2
Всього	**27900,0**	**15819,2**	**-12080,8**

У 2016 році держава через цей фонд надала аграріям лише 15,8 мільйонів гривень, що на 12,1 млн. грн. менше за 2014 рік. [7].

У Єдиній комплексній стратегії розвитку агросектора, яку у 2015 році розробило Мінагрополітики, принципи диференційованого застосування податкової, прямої бюджетної та регуляторної політики до кожного типу господарств на селі відсутні. Невідкладним завданням уряду є перехід до

реальної політики стимулювання багатоукладного та сталого розвитку українського села.

Необхідно швидко інтегрувати малих виробників в організований ринок, створити для них режими пільгового і навіть "нульового" оподаткування, пріоритетної підтримки, вищого за ступенем довіри контролю - нагляду. Потрібна кропітка робота з ними щодо кооперування та організації в спілки.

Слід чітко відмежувати середній бізнес, який не виходить за межі сільських громад та націлений на одержання більшої доданої вартості не з авансованої гривні, а з гектара. Цей тип господарювання є головним в питанні самоспроможності сільських громад і також потребує особливих податкових підходів. Це вимагає податкового примирення з великим агробізнесом. Він повинен розуміти, що держава диференціює податкове навантаження не проти них, а для збереження малого і середнього бізнесу на селі. Натомість вони позбавляться ноші соціальних угод та одержать великий загал надійних малих партнерів. [8].

Отже, державна підтримка агропромислового комплексу є неодмінною умовою його сталогорозвитку та забезпечення продовольчої безпеки держави. Державна фінансова підтримка аграрних підприємств в нашій країні характеризується недосконалістю і недостатністю фінансування галузевих складових АПК, тому її слід здійснювати шляхом відповідного фінансування галузі, виходячи з підвищення експортного потенціалу та конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Потребують перегляду підходи до розподілу державних коштів в аграрній сфері, застосування адекватних механізмів здійснення та підвищення ефективності державної підтримки аграрних підприємств. Велике значення в цьому питанні матиме спрямування державної підтримки в бік дрібних сільськогосподарських підприємств, в бік розвитку фінансово-кредитних установ, які мають стати основним джерелом фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзь О. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є.Гудзь // Економіка АПК .– 2009. - № 6. – С.58-63.
2. Про Державний бюджет України на 2013 рік : Закон України від 06.12.2012 р. № 5515-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17
3. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України № 80-VIII від 28 грудня 2014 року (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 217-VIII від 02.03.2015 р., № 278-VIII від 07.04.2015 р.) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19/print1429990264418008 (доступ 03.05.2015 р.)
4. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Проект Закону [Електронний ресурс] –Режим доступу:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=60032&pf35401=406086
5. Комарова І.В. Фінансове забезпечення аграрного сектора України за рахунок бюджетних коштів/ І.В. Комарова// Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – №4(16). – 2011. – С. 161-165.
6. Збарський В. Державна підтримка сільського господарства / В. Збарський, В. Горьовий // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 6 (255). – С. 27–31.
7. Стратегія розвитку аграрного сектора «3+5» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/16025
8. Проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015—2020 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/16025